

RACKARSPEL

Folk och Rackare

Carin Kjellman Ulf Gruvberg Jørn Jensen Trond Villa

SIDA A

VÄNNER OCH FRÄNDER

Fri bearbetning efter Anna Grady som har en något längre version än vi — inspelad på Svenskt Visarkiv.

Historien utspelar sej i en tid då äktenskapet var en ekonomisk uppgörelse och personliga känslor sällan räknades. Flickans kamp för sin kärlek är inte så okomplicerad som vår version kan ge intryck av. I en utelämnad vers berättar hon för sin älskade att hon lämnat sina barn ensamma och därför inte kan följa med honom på hans skepp. Men Roland tror inte på hennes tal om barn: "Jag ser, jag ser på dina vita fingrar små, att vigselring ej suttit på dem förrän i går...". Kvinnans lögn om äktenskap och barn uppfattar vi som ett uttryck för den kamp som pågår inom henne — viljan att följa sina känslor eller plikten att leva det utstakade liv andra valt åt henne. Meloditypen är ovanlig. Vi tycker den låter väldigt österländsk. Man lär ha sparat melodin tillbaka till 1200-talet.

Vänner och fränder de lade om råd
Hur de skulle gifta bort sin fränka i år
Uti rosen — de lade om råd
Hur de skulle gifta bort sin fränka i år

"Dej vill vi giva en kungason till man
Och han har mera guld än lille Roland haver land".

Om lördan och söndan budet utgick
Om måndan och tisdan skull' skådas vad hon fick

Om onsdan och torsdan blandades vin
Om fredan och lördan dracks hedersdagen in

De drucko i dagar. De drucko i två
Men inte ville bruden åt sängarna gå

De drucko i dagar — de drucko i tre
Men inte ville bruden åt sängarna se

Då kom där in en liten sjödräng
Och han var allt klädd uti blå kjortelen

Han ställde sej vid bordet och talade så:
"Jag ser endast masterna som där gå!"

Då lyster det jungfrun åt höganloftet gå
Så springer hon den vägen åt sjöastranden låg

Hon sprang upp på stenar — hon sprang upp på
Men aktade sej väl för böljorna de blå

Så togo de henne i skeppet in
Och bjöd henne att dricka både mjöd och vin

"Jag ser, jag ser på dina vita fingrar små
Att vigselring ej suttit på dem förrän i går

Jag ser, jag ser på dina guldgula hår
Att brudekrans ej suttit på dem förrän i går

RACKAR SPEL

Jag ser, jag ser på dina snövita bröst
Att de ej har varit någon småbarnströst."

Och jungfrun hon lägger sej vid lille Rolands sida
Hon känner sej varken sorgsen eller kvida
Uti rosen — lille Rolands sida

HALLING ETTER KNUST DALE

En fin telemarkshalling etter storspelmannen Knut Dale. Man hører tydelig den spesielle klangen i hardingfela. På hardingfela er det åtte strenger, hvor fire av dem er resonansstrenger, som bare klinger med.

BÅLTET

Berättelsen om Fans Bälte har vi råkat på i hela Norden i en mängd varianter — alla mer eller mindre ofullständiga. De olika versionerna har så småningom kompletterat varandra till en hel historia. Som grund har vi använt en uppteckning Evert Åhs gjort efter kolaren och trallaren Erik Ång från Gästrikland. Bakom Hin Ondes Bälte döljer sej människans eviga dröm om makt och härlighet!

En gång när jag gick vägen fram
Då mötade jag Hin Onde
Usch usch usch! Sulittenlu
Då mötade jag Hin Onde

"Om du ger mej själen din
Så kunde du fånga mitt bälte!"

Då gav jag Fan själen min
Och fångade så hans bälte

Jag gick mej framåt vägen
Där mötade jag en bonde

Men när han bället mitt fick se
Han trodde det var Hin Onde

Det var en söndags morgonstund
Jag skulle till kyrkan rida

Så satt' jag på mej bället mitt
Det glimma' som solen vida

Och när jag kom i kyrkan in
Där voro båd' gamla och unga

Och när de bället mitt fick se
De glömde båd' läsa och sjunga

Och prästen stod för altardisk
Han skulle på knäna falla

Men när han bället mitt fick se
Han glömde båd' Gud och alla

Och prästen bjöd mig oxar tolv
Och alla så voro de vita

Jag skulle dem för bället få
Men jag tyckte det var för lite

Det var en måndags morgonstund
Jag kom i så galna tankar

Då bytte jag bort bället mitt
Emot ett par slarviga vantar

Det var ej stort med bället mitt
Som mången väl kunde tänka

Det flätat var av sillaffäll
Och ett par vidjelänkar
Usch usch usch! Sulittenlu
Och ett par vidjelänkar

SEGLA MEJ UT

En av många s.k. bakvända visor som har rötter tillbaka i en medeltida föreställning om den bakvända världen. Har använts som barnvisa. Den absurda beskrivningen av verkligheten ger visan en stark ironisk slagkraft. Källor: Aug. Bondesons Visbok, Sävres Gotländska visor.

Segla' mej ut allt söder om ö
Segla' mej ut allt söder om ö
Där satt en kärring och svor hon var dö'
Det må man tro!

Segla' mej ut allt söder om strann
Där satt en kärring och elda' med vann

Segla' mej ut till konungens gård
Och konungen själv för mej ute står

Och konungen sitter och binder på not
Och drottningen sitter och sular på skor

Och konungens drängar de bygger på hus
Och drottningens pigor de stöper vaxljus

Gick jag mej ut allt över en äng
Där stodo två pigor och våldtog en dräng

Och vargen han grävde och gjorde gagn
Och katten drog rättorna i en vagn

Och haren han sitter och nystar på garn
Och räven han sitter och vaggar små barn

Där stodo två galtar la' fläsk uti kar
Där stodo två galtar la' fläsk uti kar
Och nu är det lögn det jag sjungit har
Det må man tro!

ÄGGAVISAN

Vår version av en majtigggarvisa, som vi första gången hörde sjungas av en drygt nittioårig man i Getinge, Halland. Han använde samma melodi som återfinns i Adlerkulls Vissamling. Textkälla: C.W.v. Sydows "God Afton om i hemma är".

I natt så är det Valborgsnatt
Maj är välkommen
Och skogen den bär gröner hatt
Sommaren är ljuvlig för oss alla

Här står vi några pilltar små
Så ge oss lite och låt oss sen gå

Nu sätter vi maj i bondens vägg
Så får vi brännevin och ägg

Och kan vi inga pengar få
Så låt den svarta buteljen gå

Här inne bör en bonde snål
Han äter sill och surer kål

Nu hör vi mor på golvet gå
Hon letar ägg i varje vrå

Nu sätter vi maj i pigans säng
Och akta dej väl för grannens dräng

Nästa år när vi komma igen
Så står väl vaggan vid pigans säng

Vår spelman ni ej klandra må
För att han låter stråken gå

Nu hör vi träskorna skramla
Oj, speleman han ramla!

Sommarn har vi i vår säck
Och vintern har vi jagat väck

Och den som har men ej vill ge
Den önskar vi åt helvete!

Vi lyfter på vår gamla hatt
Maj är välkommen
Och önskar er alla tack och godnatt
Sommaren är ljuvlig för oss alla

SIDA B

LUSSI LILLA

Balladen om Lussi lilla har vi hämtat ur Finlands Svenska Folkdikning, Den äldre folkvisan av Otto Andersson. Likom i balladen om Liten Kersti Stalldräng är det en ovanligt handlingskraftig och orädd kvinna som är huvudfigur — en flicka av folket därav namnet Lussi lilla. För sitt mod belönas hon med drottninga-namn — den högsta position en kvinna på den tiden kunde uppnå.

Lussi lilla spelade för fyra och fem
Lussi lilla spelade för konungens hovmän
Lussi lilla
Så träder hon så lätt uppå tilljan

Det voro två herrar som lade ihop ett råd:
"Vad ska nu Lussi lilla för spelandet få?"

Nog ska Lussi lilla för spelandet få
Ty hon ska aldrig jungfru ifrån oss mera gå!"

Lussi lilla ropar till brodern sin:
"Å, kära du min broder! Försvär' nu syster din!"

Men brodern kastar värjan i Lussis lilla famn
"Försvär' dej själv min syster!
Det bästa som du kan!"

Lussi lilla svingar sej lustigt omkring
Och femtio hovmän det slog hon på en gång

Konungen han talar till Lussi lilla så:
"Varför slog du ihjäl mina hovmän igår?"

"Det var inga hovmän jag slog ihjäl för dej!
Det var en hop med skålmär som överföll mig!"

Konungen tog Lussi lilla satt' henne på sitt knä
Gav henne gullkrona och fäste henne med
Lussi lilla
Så träder hon så tung uppå tilljan

HALLING EFTER MARTIN MARTINSSON
Efter en resa i Nordnorge 1816 berättar Sven Nilsson lite förskräckt att han åskådat "den s.k. Hallingdansen, ett slags polska med de mest förvånande akrobatiska språng. Någon sådan dans hade jag icke kunnat göra mig en föreställning om!" Hallingen dansas av män som en slags vighets- och styrkedemonstration där höjdpunkten är hallingkastet — man sparkar ner t.ex. en mössa från en hög stång. Blev populär även i Sverige — särskilt i gränslandskapen. Den här hallingen har vi efter bohusiänske trallaren Martin Martinson.

STAFFAN OCH HERODES

Jultiggjarvisa från Nötö — fritt efter Svea Jansson. Finns inspelad på SR:s "Den Medeltida Balladen". Den här finlands-svenska varianten av Staffanvisan är en av de två svensk-språkiga versioner som finns bevarade och som handlar om "Herodes och tuppundret". Den tillhör legendvisorna som var starkt påverkade av katolska kyrkan. Efter reformationen försökte man förbjuda dessa. Men det är svårt att tysta sånger! Den folkliga förankringen märks tydligt i texten "hanen var fattig och god..." och i Staffan var "en liten man" — men det är honom man vill ha som "styre och rådemän".

Tigggarverserna på slutet avslöjar att man använt sången som jultiggjarvisa — en sed som förekommit bl.a. i de norra delarna av Sverige. Den går ut på att man gick runt i gårdarna och sjöng för att få mat och dryck till kommande fester. Jmfr den sydliga traditionen med majtiggjarvisor. Här är det Jørn som spelar gitarr.

Staffan han vattnade fålarna fem
Troen så väl uppå han
Herodes konungen råder över dem
Ty vår Staffan vare vår styre och rådemän
Och det var Sankte Staffan

Staffan han skådar i källan ner
Tre ljusa stjärnor i källan satt

Staffan gick hem och sade därav:
"Tre ljusa stjärnor i källan satt"

Så var där en hane både stekter och sur
Och inför Herodes konungen buren

"Är det sant som Staffan säger
Så flyg upp hane med alla dina fjädrar!"

Hanen församlade fjädrarna blå
Så flög han upp både heler och god

Och hanen flög upp både fattig och god
Herodes han satt' sej i sorgestol

"Hugg av Staffans hand och fot!
Det välsignade barnet råde honom bot

Herodes han gick sej den vägen fram
Så möter han Staffan en liten man

Herodes han satte sej uppå en stock
Ormar och drakar runno däropp

Och få vi int' staffansbullar full
Så ska vi slå bondens skorsten omkull

Och kan vi inte göra bonden värre till men
Så ska vi bära ut varenda en sten

Men får vi en sup slå honom väl full!
Så skattar vi dej för en husbonde huld!
Ty vår Staffan vare vår styre och rådemän
Och det var Sankte Staffan

HAUGEBOENDEN

I motsetning till andre folkeviser, er temaet i denne visa bare kjent i Norge. Haugebonden er en slags nisse, en underjordisk, som er bundet til en bestemt gård. Her har vi en samtale mellom han og bonden på gården, hvor haugebonden kommer med et klagemål — bondens

drenger har gjort ugagn og forstyrret ham. Men bonden har også sitt utestående med haugebonden, som i flere år har brukt skipet hans uten å betale hyre. Haugebonden angrer seg og tilbyr bonden vakre gaver. En fin ting er at i denne visa består gavene for en gangs skyld av håndlagde ting — kofter og andre klær — i tillegg til tradisjonelle gaver som gull og sølv. Kilde: Landstad, Norske Folkviser. Også her spiller Jørn hovedstemmen på gitar.

Og det var den heilage Joleftas kvelden,
att bonden ville ut og finne limar.
Når han kom seg i lunden ut,
da høyde han koss haugebonden rima.
Snillan du, det lystet ut på Bonnor *
kor haugebonden dansar og rimar.

"Høyre du det, du gode bonde sjølv:
kvi tukter du'kje drengline dine?
Det var allri så heilag ein Joleftas kveld,
dei stukar ei i hallane mine.

Dei gávo meg så vond ein styng
utav dei sylvarknive.
Hadd'ikkje vore for den gode bonden sjølv,
dei sku ha mist delra live."

"Og du heve vore utpå mine skip,
og det uti årine åtte,
og inga hyre so heve eg kravt,
og enno gjeng båten på botte!"

"Og no hev eg vore i alle desse år
ut på dine grunner så lenge,
og inga hyre så heve du kravt,
og inga så heve du fengje.

Men gakk du no deg i fremre stavn,
der finner du gode kråser.
Der skal du finne gullkista mi
og nykjelen den stender i låse.

Og der nedli ligger den kofta blå,
du maken alli kan finne!
Den sauma ingailli dottera mi,
når ho var festarkvinne.

Og der nedli ligger den kåpa raud,
er sauma med gullet det reine!
Den kjem alli på Måltrids bak,
berre jolefdagen eine.

Og Lunden heiter garden min,
han ligg heran syd under lile,
og sjølv så heiter eg gode Gullstein
og derfor gjeng segni så vide."
Det banka i nord, det likrar i syd,
når haugebonden dansar og rimar.

* Navnet på bondens gård

EN SJÖMANSBRUD SKA BLÅKLÄDD ÅÅ
Halarvisa efter Viktor Johanson, sjöman från Hotskär, Finland. Sveriges Radios inspelningar av folkmusik. Sjöngs ombord på fartyget för att hålla arbetsrytmen och om möjligt också göra den bistra tillvaron uthärdlig. På större skepp kunde man ha en särskild "shanty-man". Han ledde arbetssången och slapp ifrån grövre sysslor som tack.

En sjömansbrud ska blåklädd gå
Rio rio rej!
Att hon ska likna blåöjan blå
Håll an så god!

En sjömans största nöje är
Att hålla vackra flickor kär

När som en sjöman går i land
Då tar han flickan i sin famn

Stormen viner och åskan går
Då måste en sjöman på däck stå

Åskan dundrar knall på knall
Rio rio rej!
Då står en man vid varje fall
Håll an så god!

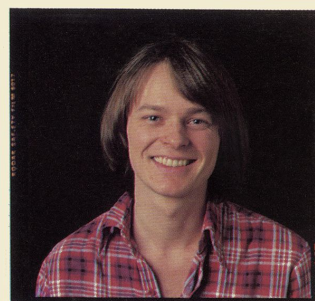
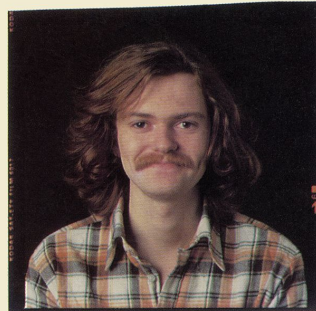
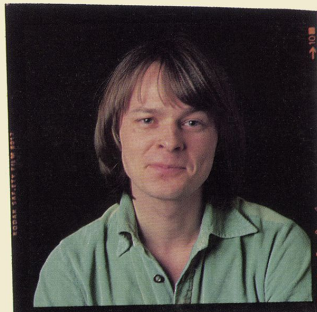
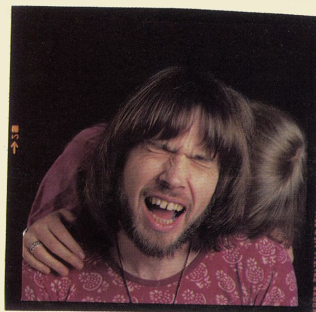
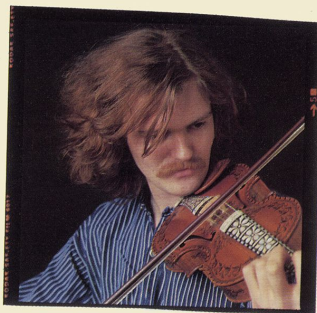

TACK TILL
Svenskt Visarkiv
Dalarnas Museum
Jesper
Arne Munnharpemakar
Asle Lisland, för utlån av
en eminent hardingfele

Folk och Rackare

YTF-50241
(finns även på kassett YTF-73241)
© 1978 YTF GRAMMOFON AB

A

VÄNNER OCH FRÄNDER
HALLING ETTER KNOT DALE*
BÄLTET
SEGLA MEJ UT*
ÄGGAVISAN

4:40
3:05
6:05
1:35
3:45

CARIN KJELLMAN
ULF GRUVBERG
TROND VILLA
JØRN JENSEN
GÄSTER:
STEN FORSMAN
ÅKE SUNDQUIST
TOMAS LUNDKVIST

sång, gitarr, dulcimer
sång, gitarr, mungiga, slaginstr.
sång, fiol, hardingfele, slaginstr.
sång, gitarr, mandolin, dulcimer
stråkpssalterium, krumhorn, mungiga
bas
trummor och slaginstr.
dragspel, oboe

Producenter: Folk och Rackare och Janne Hansson.
Samtliga arr.: Folk och Rackare.
Inspelad och mixad i Metronome studio Dec 77 och
Jan 78 av Janne Hansson.
utom*, som spelats in och mixats i Bastun av Anders Larsson.
Foto och Layout av Jens S-Jensen.

B

LUSSI LILLA 4:00
EN SJÖMANSBRUD SKA BLÅKLÄDD GÅ 3:30
HALLING EFTER MARTIN MARTINSSON* 2:00
STAFFAN OCH HERODES 4:05
HAUGEBOENDEN 4:40

Tidigare utgiven på YTF:
Folk och rackare (YTF-50240)